

ELŐSZÓ

A Magyar Tudományos Akadémia Munkatudományi Bizottsága és Közgazdaságtudományi Kutatóközpontja a hagyományoknak megfelelően 2001. november elején megrendezte szokásos őszi konferenciáját Szirákon. A „Felzárkózás esélyei” című konferencia megrendezését, az elmúlt évekhez hasonlóan, a Magyar Gáz- és Olajipari Részvénytársaság és a „Közösen a jövő munkahelyeiért” Alapítvány támogatása tette lehetővé.

A konferencián négy témakört dolgoztunk fel: 1. Az Európai Unió szociális dimenziója, 2. Beralakító mechanizmusok a munkaerőpiacon 3. Szervezeti innováció 4. A munkanélküli ellátási rendszer hatásvizsgálata.

A közösségi szociálpolitika új, megkülönböztetett figyelemmel kezelt területe a foglalkozáspolitikai. A szakértők egy részének vélekedése szerint, a pénzügyi unió létrehozása hosszabb távon megkérdőjelezi a foglalkoztatáspolitikák önállóságát. Más szakértők ezzel szemben azzal érvelnek, hogy az új munkahelyek a helyi gazdasági szereplők együttműködése révén jönnek létre. Ez a folyamat nem egységesíthető, és nem irányítható az Unió központjából. Más kérdés, hogy a pótlólagos közösségi források bevonása is serkentheti az új munkahelyek létrehozását. A tisztán közösségi, vagy csak tagállami megközelítések helyett várhatóan egy „vegyes” mechanizmusban születnek majd a „közösségi” foglalkoztatáspolitikai döntések.

A kutatási beszámolók értékelték a hazai munkaerő-piaci helyzetet az uniós követelmények tükrében. Ez a témakör a kormányzati szakpolitikák számos területét érinti, kiemelten a szociális, az oktatási és a pénzügyi tárcáét. A tárcaközi egyeztetések is nehezítették a Foglalkoztatási Akcióterv megfogalmazását és az ehhez kapcsolódó kötelezettségek folyamatos teljesítését. Az Unió eltökélt szándéka a foglalkoztatás bővítése, a részmunkaidős állások szaporítása. Csak magasabb szintű foglalkoztatással érhető el érdemleges megtakarítás a szociális transzferekben.

Az Európai Foglalkoztatási Stratégia kiemelt célja a vállalatok és a foglalkoztatottak alkalmazkodó-képességének fokozása. Ennek a célkitűzésnek a megvalósításában kulcsszereplők a szociális partnerek, akiktől többek között azt várják, hogy megállapodásaikkal segítsék elő a munkaszervezetek modernizálását, a korábbiaknál rugalmasabb új munkavégzési formák bevezetését, s járuljanak hozzá az emberi erőforrások fejlesztéséhez. Néhány ország kivételével a szociális partnerek eddig nem sokat tettek a szóban forgó feladat megoldásáért. A tagországok gyakorlatában mutatkozó eltérések számos kérdést vetnek fel: a különbségek mennyiben magyarázhatók a szociális partnerek szándékaival, illetőleg mennyiben következnek a munkaügyi kapcsolatok nemzeti sajátosságaiból? Végül izgalmas kérdés a hazai szociális partnerek jövőbeni szerepvállalása a foglalkoztatáspolitikai célok megvalósításában.

A második témakör feldolgozását Köllő János: „Hozzászólás az elmaradt minimálbérvitához” című előadása nyitotta meg. Az előadás a minimálbér jelentős emelésének munkaerő-piaci elemzéséhez nyújtott támpontokat. Az elemzés a tranzlog-költségfüggvényből származtatott, heterogén munkát feltételező tényezőkeresleti függvényeken alapult. Az elemzés eredményei alapján valószínűtlennek tűnik, hogy a minimálbér megduplázása ne csökkentse az alacsony bérű munkavállalók iránti keresletet.

A bérfelzárkóztatás igénye versus lehetősége a korábbinál élesebben veti fel a mérési problémákat, a bérek nemzetközi összehasonlításának elvi és módszertani kérdéseit. A fogalmi keretek és összefüggések tisztázása megtermékenyítheti a kelet-nyugati bérkülönbségek tömeges munkaerő-áramlásra, illetve tőkeáramlásra gyakorolt hatásáról folyó vitákat. A fogalmi keretek tisztázásához célszerű a bérek kettős, munkakeresleti és –kínálati, szerepének elválasztása egy erősen stilizált lokációs modell alapján. Az előadás négy módszertani kérdést vetett fel: a bruttó / nettó bérek problémáját, a nemzetközi összehasonlításokhoz szükséges konverzió (piaci valuta árfolyamok, PPP-faktorok) használatának kérdését; a gazdasági (ágazati) szerkezet országok közti különbözősége okozta torzítás jelenségét; és a közvetett vagy „virtuális” munkaerőköltség-tényezők szerepét. Ferenczi Barnabás arra a következtetésre jutott, hogy a bérek nemzetközi összehasonlítása igen kevés információval szolgál, egy olyan ország-csoporton belül, mint például az Unió és a felvételre jelentkező államok. Ez különösen a munkakínálati bérszint-összehasonlításokra igaz: a relatív bérek a relatív jólét mutatóinál sokkal nagyobb Kelet-Nyugat közötti különbséget mutatnak.

A munkavállalói keresetek és a jövedelmek kapcsolatának hazai alakulását tekintette át Szivós Péter és Medgyesi Márton. Arra a következtetésre jutottak, hogy az 1987-től 1993-ig tartó időszakban a keresetek eloszlása egyre egyenlőtlenebbé vált, és a jövedelmek is koncentráltak. 1993 és 1997 között a jövedelmi egyenlőtlenségek nem, de a keresetek egyenlőtlensége csekély mértékben tovább nőtt. Az egész időszakra jellemző, hogy a jövedelmi egyenlőtlenségekre a jövedelem-típusok közül a keresetek eloszlása volt a legnagyobb hatással.

A szervezeti innováció vizsgálata nemzetközi összehasonlító elemzésen alapult. A kutatás feltárta a szervezeti innováció különböző formáit, valamint azok elterjedését a külföldi illetőleg a magyar tulajdonban lévő cégeknél. A kilencvenes években a különböző ágazatokban működő különböző méretű cégek adottságaik, technikai, pénzügyi és emberi erőforrásaikra építve eltérő piacokat céloztak meg, különbözőképpen éltek a rugalmas munkaidő-felhasználásban, a képzésben valamint a munkahelyi párbeszédben rejlő lehetőségekkel. A nagyobb szervezetek a neofordi termelés-szervezési paradigma alapján működtek, a közepes és fejlődőben levő szervezetekben viszont a diverzifikált termelés-szervezés mintáival találkoztak a kutatók. A különböző termelés-szervezési paradigmák szerint működő szervezetekben más és más tudások értékelődtek fel a fennmaradás és a felzárkózás lehetőségeinek kihasználására.

Bódis Lajos előadása az állami munkaügyi szervezet szerepét elemezte az észak-dunántúli multinacionális összeszerelő-üzemek zömmel betanított munkaköreibe való toborzásban és kiválasztásban. Elkerülhetetlen ellentmondásokkal jár, állapította meg, hogy a munkaügyi szervezet egyrészt szolgáltatás nyújt a vállalatoknak és a munkanélkülieknek, de hatósági ellenőrzést is gyakorol felettük. Hatósági szerepében a munkaügyi szervezetnek számolnia kell mind a vállalatok, mind a munkanélküliek opportunizmusával. Az előadó szerint az efféle problémák enyhítése inkább lehetséges az eljárások célszerű finomítása révén, mint a különböző feladatok esetleges szervezeti szétválasztásával.

A munkanélküli ellátási rendszer hatásvizsgálatának időszerűségét az adta, hogy 2000. februárjától csökkent a munkanélküli járadékra való jogosultság időtartama. A kutatók azt vizsgálták, hogy a változás befolyásolta-e a járadékban részesülők elhelyezkedési ütemét. Eredményeik tanúsága szerint a jogosultsági időtartam csökkentése nem vezetett a járadékból történő kiáramlás gyorsulásához. A járadékjogosultsággal nem rendelkező munkanélküliek segélyezése is 2000 májusában megváltozott: megszűnt a tartós munkanélküliek

jövedelempótló támogatása és helyébe az aktív korú nem-foglalkoztatottak rendszeres szociális segélye lépett. Az előadás második része egy követéses vizsgálat adatai alapján azt elemezte, hogy a szóban forgó változás miként érintette a munkanélküliek segélyezését és elhelyezkedését. A járadékkimerítők kevesebben igényeltek további segélyt és az önkormányzatok is az igénylők kisebb hányadának folyósították azt, mint korábban; így lényegesen csökkent a járadék után jövedelempótlásban részesülők aránya. Végül soron a szűkmarkúbb szabályozás gyorsította ugyan az elhelyezkedés ütemét, de akik nem találtak munkát, azok „jóléte” csökkent.

Köllő János előadása két adatfelvétel (1994, 2001) összehasonlításával azt vizsgálta, hogy bekövetkezett-e a járadékos munkanélküliek számára elérhető piacokon is az a nem lebecsülendő javulás, melynek általánosságban, a munkaerőpiac egészét tekintve tanúi lehettünk az elmúlt hat-hét évben. A vizsgálat az álláskilátások változását a különféle járadékos csoportok elhelyezkedési esélye alapján, illetve az általuk elfogadott állások különféle jellemzői szerint értékelte. Az elhelyezkedési esélyek függtek az egyéni jellemzőktől, a segély alakulásától és a munkanélküliség időtartamától.

Végül Fazekas Károly előadása egy 2001. júliusában zárult kutatás eredményeit foglalta össze. A vizsgálat kiterjedt a törvénymódosítás 2000. májusi bevezetését megelőző hónapokra, a módosítások következményeit pedig egy éven keresztül követte nyomon.

A műhelymunka hagyományainak megfelelően az új kutatási eredményeket élénk érdeklődés és elmélyült szakmai viták kísérték. Feltételeztük, hogy az Uniós csatlakozás közeledtével a magyar munkaerőpiacról készített „látlet”, a korábbi évek tanulmányköteteihez hasonlóan, a szélesebb szakmai közvélemény érdeklődésére számíthat.

A kötet egyben fájdalmas búcsú az elmúlt évek kedvelt, bensőséges és kellemes környezetet nyújtó helyszínétől, a Sziráki Kastélytól, de hitünk és reményeink szerint a konferencia helyének változása nem érintheti a műhely tartalmát, szellemiségét és vonzerejét.

A szerkesztő